

NATURLIGTVIS? MODERSKAP, ESSENTIALISM OCH EVOLUTIONSTEORI

Anna Rotkirch

Denna artikel presenterar en socialvetenskaplig syn på moderskap som beaktar de senaste evolutionsteoretiska insikterna. 1990-talets evolutionpsykologi har ifrågasatt tidigare uppfattningar om vad som menas med människors natur, inklusive den omdebatterade modersinstinkten. Det som kan kallas för 'naturligt' behöver inte längre förstås som något automatiskt, oföränderligt eller anti-intellektuellt. Jag diskuterar först förekomsten av mentala anpassningar, dvs. medfödda dispositioner för att tänka, känna och handla, och vill visa att evolutionsteorin kan användas för att både förklara och ifrågasätta essentialistiska och normativa inställningar till människors väsen. Artikeln jämför sedan evolutionsteorin med Nancy Chodorows klassiker *The Reproduction of Mothering*. Evolutionsteorins syn på modersfunktionens innehåll och förmedling avviker från Chodorows, framför allt genom att evolutionsteorin sätter kvinnors situationsbundna val och den moderliga ambivalensen i centrum.¹

TA TILLBAKA NATUREN

Normativa påståenden om människans natur i allmänhet och kvinnors natur i synnerhet utgör en av feministernas äldsta hotbilder. Dagens feministiska könsdebatt brukar förneka biologiska förklaringsmodeller till förmån för samhäll-

leliga eller psykologiska strukturers inverkan. Detta argument har de senaste årtiondena gått som en röd tråd genom feministisk socialvetenskaplig forskning kring moderskap:

Den sexuella arbetsfördelningen enligt vilken kvinnan har en modersfunktion har fått nya betydelser och uppgifter och kan *inte längre* förklaras som ett resultat av biologin (Chodorow 1978/1995, 36, kursiv. min).

Is women's fate tied to their biological role in reproduction, or is *biology only a minor factor*? Mothering is constructed through men's and women's activities within specific historic circumstances. Thus agency is central to an understanding of mothering as a *social, rather than biological, construct*." (Glenn 1994, 3, kursiv. min)

This 'maternal/ instinct' is characterised by two desires: to have children, and to care for them. [...] However, it has become increasingly clear that *this 'instinct' is a socially constructed myth* (Nicolson 1997, 383, kursiv. min).

Citaten ovan uppställer först en motsättning mellan 'biologi' och det 'sociala', varefter biologin förringas ("förklarar inte längre", "en obetydlig faktor") eller förnekas ("en socialt konstruerad myt"). Ordet 'biologi' förblir dessutom ofta diffust. Det kan ju hänvisa både till biologin som vetenskap och biologi som män-

1. Ett utkast till den här artikeln presenterades under kvinnoforskningsdagarna i Åbo 2002, i arbetsgruppen 'Väheimmän tietoiset syrjinnän tavat' som organiserades av Sari Charpentier. Jag tackar Markku Javanainen, Ilkka Pysiäinen, J.P.Roos och Heikki Sarmaja för kommentarer och lästips samt Thomas Wallgren, Trygve Söderling och tidskriftens referee och redaktion för nyttig kritik.

niskans kroppsliga jag, men det verkar ofta som om båda bemärkningarna förkastades. Oron för att biologiska argument (i ordets bägge betydelser) ska användas är särskilt stor i förhållande till just moderskap, och den har blivit intimt sammantvinnad med kritiken av en essentialistisk könssyn. "Mothering – more than any other aspect of gender – has been subject to essentialist interpretations: seen as natural, universal and unchanging", påpekar Evelyn Glenn (1994, 3). Märk hur det "naturliga" också av Glenn själv här jämförs med det universella och det oföränderliga, trots att knappast någon biolog skulle godkänna en sådan natursyn.

Emellanåt verkar alla hänvisningar till biologi och natur vara suspekta, medan allt ifrågasättande av naturen är berömvärd: "Feminists have had good reason for their mistrust of evolution, for the essential qualities attributed to WOMAN/WOMEN usually turn out to be biological." (Andermehr, Lovell & Wolkowitz 2000, 82). Det här citatet är taget från en färsk engelsk ordlista i feministisk teori. Symptomatiskt nog finns inte "Darwin", "evolution", "biologi" eller "moderskap" medtagna i verket eller dess litteraturlista. Moderskap figurerar endast som "maternal body" och enbart i ett psykoanalytiskt och filosofiskt perspektiv. Men ordet "essentialism" ingår, och just i det sammanhanget sägs det att begreppet evolution är tvivelaktigt, eftersom det berör biologin. Varför biologi är farligt diskuteras inte, inte heller presenteras synpunkten att biologi inte nödvändigtvis medför en essentialistisk syn. Tvärtom verkar biologi och essentialism ofta användas som synonymter – essentialismen är problematisk för att den hänvisar till biologin, och biologin är problematisk för att den är essentialistisk.²

Det finns en annan feministisk strategi, som beaktar och ifrågasätter vad som sägs i naturens och de biologiska vetenskapernas namn. Feministiska biologer, etologer, neurologer, evolutionsteoretiker och journalister har sedan 1970-talet gått in för att "ta tillbaka naturen". Det handlar om samma empiriska, metodologiska och teoretiska utmaningar som kvinnoforskningen tillfört andra vetenskaper – att ifrågasätta androcentrism, lyfta fram vad honorna gör och se hur detta ruckar även på de övergripande teorierna (Hrdy 1981 & 1999; Smuts 1995; Gowaty 1997; Campell 1999 & 2002; Zuk 2002; Miller 2001; Radcliffe Richards 2000; Hurley 2002, m.fl.).

Den här diskussionen har inte varit synlig i nordisk kvinnoforskning. Visst läses feministisk kritik av naturvetenskaper, men den substantiella diskussionen om kön inom biologi, genetik, kognitions- och evolutionsforskning är okänd för de flesta kvinnoforskare. I stället varnas det för "determinism" och "darwinism". En känd teoretiker som Toril Moi, som argumenterat för en mångsidig förståelse av kvinnokönet som en socialt och historiskt grundad, kroppslig situation (Moi 1999), vill varna för "darwinism" och utesluter alltså att evolutions teorin kunde användas för att utforska dessa situationer (Larsen 2000). Darwin har paradoxalt nog ignorerats i den rika flod av feministisk nytolkning och kritik som tillfallit viktiga manliga tänkare som Nietzsche och Freud (Grosz 1999). När kritik mot biologism framförs räcker det alltför ofta med att citera andra kritiker, utan att diskutera primärkällor (se t.ex. Holm 1995).

Jag kommer nedan att presentera några av evolutionsteorins bidrag till forskning i mänskligt moderskap. Artikeln är inspirerad av de i

2. Ett dylikt enkelt förkastande av biologin har kritiserats i synnerhet inom feministisk fenomenologisk filosofi (t.ex. Heinämaa 1996; Moi 1999), som ändå inte direkt beaktar eller bemöter evolutionsteorins hypoteser och resultat. Min uppfattning är att evolutionsteoretiska insikter kunde inrymmas i en fenomenologisk förståelseram, men den diskussionen faller utanför den här artikelns målsättning.

mitt tycke bästa synteserna av fältet evolutions-teori och kvinnor, Sarah Hrdys *Mother Nature* (1999) och Anne Campbells *The Evolutionary Psychology of Women* (2002). Primatologen Hrdys bok belyser moderskapets utveckling och strategier hos olika arter, i synnerhet de stora aporna och människan. Psykologen Campbell har specialiserat sig på kvinnors aggression och brottslighet och presenterar nu en genomgång av kvinnors könsspecifika dispositioner. Jag jämför evolutionsteorins bidrag med Nancy Chodorows klassiker *The Reproduction of Mothering* (1978/1995). Verket är fortfarande en standardreferens inom moderskapsforskning och utkom i svensk översättning år 1995. Det har kritiserats från många olika perspektiv, framför allt för att vara alltför generaliserande och strukturalistiskt (Lorber et al. 1981; Vuori 1995). Kvinnoforskningens tyngdpunkt försköts under 1990-talet mot beskrivande och lokala analyser, medan kausala förklaringsmodeller i sig uppfattades som problematiska: "Frågorna om hur flickor blir kvinnor och kvinnor blir mödrar har bytts ut mot frågor om hur vår förståelse av flickor, kvinnor och mödrar är uppbyggd", skriver Jaana Vuori (1995, 35). Om man anser att frågor om förståelsens uppbyggnad är relevanta men inte tillräckliga för moderskapsforskning, blir Chodorow fruktbar just tack vare sin höga ambitionsnivå. Hon för också en grundligare diskussion om biologiska och evolutionsteoretiska argument än vad som numera är vanligt. Jag tar nedan upp hennes argumentation mot biologiska och genetiska förklaringsmodeller samt hennes allmänna slutsatser och rekommendationer, men jag behandlar inte hennes psykoanalytiska argumentation.

NATUREN SOM INSTINKT

Med mänsklig "natur" avser jag sådana för människan artypiska egenskaper och handlingsdispositioner som hos friska individer är medfödda och således genetiskt förmedlade.

Det gäller den mångfald fysiska, psykiska och sociala anpassningar som i statistiskt genomsnitt förekommer hos vår art i dess nuvarande utvecklingsstadium. Dessa drag aktiveras och utvecklas i ständigt samspel med omgivningen, som i sin tur består av en föränderlig geografisk och social mosaik. De medfödda dispositionerna förändras genom slumpmässiga mutationer, vilka kan komma att sprida sig enligt Darwins princip om det naturliga urvalet, som inbegriper det sexuella och det artificiella urvalet (Darwin 1871). Vetenskapligt sett finns det därmed ingen metafysisk, oföränderlig mänsklig Natur, heller ingen evig kvinnlig eller moderlig Natur. Tvärtom finns det inget per definition onaturligt, eller som evolutionspsykologens grundare John Tooby och Leda Cosmides (1992, 20) skrivit: "Everything that every individual has ever done in all of human history and prehistory establishes the minimum boundary of the possible. The maximum, if any, is completely unknown."

Evolutionpsykologernas definition skiljer sig radikalt från den natursyn, som dominerat 1900-talets humaniora och socialvetenskaper och som ansåg att människans artypiska drag är triviala i förhållande till kulturens, uppfostrans och samhällets inverkan (Brown 1991, vii, 142; Cronk 1999, Roos & Rotkirch 2003a–b). Vi såg den här associationskedjan ovan, i exemplet där naturen likställdes med det universella och oföränderliga. Man drog en gräns mellan kropp och medvetande, natur och kultur. Människans biologi var hennes kropp, i snäv bemärkelse. Hon antogs nog ha vissa fysiologiska särdrag, som t.ex. två händer, två ben, två bröst och en näsa. I den mån något beteende sågs som medfött, gällde det högst vissa "djupa" känslomönster. Det naturliga i fråga om känslor, preferenser och praktiker uppfattades som synonymt med det instinktiva, och instinkter uppfattades i sin tur som något automatiskt, enkelspårigt och invariabelt. Så här inleder Nancy Chodorow *The Reproduction of Mothering* med avsnittet "Naturen som argument":

Det mest utbredda antagandet bland icke-feministiska teoretiker är att föräldrafunktionen är biologiskt självklar. Detta antagande innebär att *det som verkar allmängiltigt är instinktmässigt*, och att det som är instinktmässigt, eller har instinktmässiga beståndsdelar, är *oundvikligt och oföränderligt*. (...) Dessa samhällsvetare förtingligar den sociala könsorganisationen och betraktar den som en naturlig skapelse snarare än som en social konstruktion.” (Chodorow 1995, 26, kursiv. min)

Chodorow tar här avstånd från synen på modersfunktionen som ”biologiskt självklar”, men samtidigt också från synen på modersfunktionen som biologisk i någon som helst betydande grad. Intressant nog hade hon läst sin tids (boken utkom 1978) antropologiska evolutionsteori och argumenterar kortfattat mot denna, delvis lämnande dörren öppen för dess betydelse: ”Om det finns genetiska grunder för speciella former av sociala relationer eller mänskliga sociala arrangemang är dessa otroligt komplicerade” (Chodorow 1995, 33). Hon diskuterar också i korthet hormoners och kromosomers betydelse för vårdande beteende och drar slutsatsen att de möjligen kan inverka, men att det finns för få och motstridiga forskningsresultat kring detta (de trettio senaste åren har dock dramatiskt ändrat på den situationen). Chodorow håller också med om att ”den biologiska utvecklingen håller som argument för arbetsfördelningen i samlar- och jägarsamhällen”, men detta har enligt henne ingen relevans för dagens senkapitalistiska och industrialiserade värld. Vi ska förstås minnas att Chodorow i första hand kritiserar slutsatsen att kvinnor ”bör eller måste fylla föräldrarollen” (ibid., 36). Men detta leder henne till tesen att kvinnans kroppsliga förmåga att fortplanta sig inte har något samband med barnavård. Kvinnans ”omfattande modersfunktion” förklaras istället med en ”social och kulturell tolkning av hennes förmåga till barnafödande och amning” (ibid., 47).

På motsvarande sätt ansåg den kända antropologen Sheila Kitzinger att de delar av moderskapet som är biologiska är begränsade och instinktiva. Till dessa ”rena instinkter” räknades de första timmarnas interaktion mellan modern och ett nyfött barn, amning, emotionell närhet samt moderns mentala och fysiska reaktioner på barnets skrik. (Kitzinger 1978, 20, 163–165.) Där kroppen upphörde, vidtog social och kulturell variation.

Senare kvinnoforskning ifrågasatte också instinkternas existens. Socialhistoriker lyfte fram det överraskande faktum att massvis med mödrar i 1700-talets urbana Europa överlät sina spädbarn till ammor på landet. Kvaliteten på ammornas vård var usel med vanvård och hög dödlighet bland de bortsända barnen som följde. Detta motsade allt vad familjekonservativa ideologer hade påstått om en naturlig modersinstinkt, som antogs vara ett kärleksfyllt och självuppoffrande beteende typiskt för alla riktiga mödrar. Slutsatsen som flera historiker och feminister drog var att moderskapet huvudsakligen formas av historiska och sociala faktorer. Det fanns ingen naturlig, enhetlig modersinstinkt; i den mån mödrar älskar sina barn är det en social konstruktion (Badinter 1981, som citeras godkännande i bl.a. Silius 1996, 4).

En ideologisk orsak till denna begränsade natursyn har varit ängslan för de politiska följderna av påståenden om människors naturliga egenskaper. Men så gott som alla evolutionsbiologer säger att det som är naturligt inte är oföränderligt, normativt eller moraliskt lovvärt. Naturen är vetlös och har ingen egen agenda, understryker feministen och biologen Marlene Zuk:

Nature is witless. It is not kind, not cruel, not red in tooth and claw, nor benign in its ministrations. It is utterly, absolutely impartial. I myself take this in the most positive way, finding it restful that the world comes without an agenda. This does not mean we cannot have our own agendas [...] What is natural

can't be inherently 'good' any more than it can be inherently amusing, or inherently painful. (Zuk 2002, 15.)

Feministisk moderskapsforskning har alltså antagit ett krympande minimum av mänsklig natur, vilken förknippats med lågt artikulerade och kroppsliga funktioner.³ Den här synen har ifrågasatts av ny forskning, som hävdar att människans medfödda egenskaper också inbegriper invecklade sociala och kognitiva färdigheter.

NATUREN SOM ANPASSNINGAR – EXEMPLET ESSENTIALISM

Synen på människosjälens som ett tomt papper där allt av intresse tecknas av omgivning och kultur har utmanats både teoretiskt och empiriskt. Samtidigt överges och ifrågasätts synen på det naturligt medfödda som något asocialt och oföränderligt. Här möter den moderna evolutionsteorin den feministiska kritiken av en metafysisk Natur: det finns ingen evig, oföränderlig könsskillnad (Rogers 1999, 124). Att människosläktet för tillfället huvudsakligen indelas i två biologiska kön betyder t.ex. inte att vi inte kunde bli biologiskt enkönade, eller flerkönade, i framtiden (Ridley 1993, 84).

Evolutionpsykologin⁴ hävdar som namnet säger att väsentliga delar av det mänskliga psyket utvecklats under evolutionens gång. Det sker genom *mentala anpassningar*, genetiskt överförbara dispositioner att tänka, känna och handla som uppkommit enligt naturligt urval (Tooby & Cosmides 1992; Cosmides &

Tooby 1997). Anpassningarna är ett slags inbyggda tankemönster, som utvecklats för att lösa problem som varit avgörande för överlevnad och reproduktiv framgång (att hitta ätliga bär, avslöja lögnare, få vänner, locka älskare eller skydda och fostra ett barn). Andra kännetecken för anpassningar är att de förekommer hos så gott som alla människor (universalism) samt att de är lätta att aktivera och sprida men svåra att utrota. Deras aktivering är också ofta bunden till en viss ålder eller en viss livssituation. Dessutom kan neurologiska skador leda till att vissa anpassningar inte utvecklas fullständigt. Autism hänger t.ex. ihop med svårigheter att tolka andras människors avsikter och känslor, den s.k. sinnesteorin (*theory of mind*) som är en psykologisk anpassning. Anpassningar kännetecknas också av att människor ofta delar dem med andra djur och av att de är emotionellt tilldragande. (Atran 2001; Brown 1991; Cronk 1999.)

De medfödda kognitiva anpassningarna kan delas in i två huvudgrupper, de sociala och ekologiska områdena. Till det sociala området hör individuella anpassningar (bl.a. anpassningar för språk, social interaktion och icke-verbalt beteende) och gruppdomänen (bl.a. anpassningar för att göra antaganden om släktskap, undvika sexuella kontakter med dem du vuxit upp med, göra indelningar i ”vi” och ”dem”, osv.). Det ekologiska området indelas på motsvarande sätt i biologiska, fysiska och mekaniska domäner. Varje indelning bygger i sista hand på en mänsklig kompetens i rudimentär form, ett ”skelett” för en viss färdighet, ett visst beteende eller en viss känsla. (Geary 1998, 180.)

3. Det här gäller i grova drag också för Julia Kristevas inflytelserika psykoanalytiska teori om moderskap, som jag inte kan behandla här.

4. Den kognitiva vändningen inom evolutionsteorin förknippas ofta med just evolutionpsykologin (Tooby & Cosmides 1992), trots att långtifrån alla forskare som forskar kring mentala anpassningar kallar sig evolutionpsykologer. Givetvis finns det också kognitionsforskare som inte håller med om eller inte tar ställning till teorierna om mentala anpassningar.

Kognitiva anpassningar handlar alltså inte om någon enkelspårig, robotliknande programmering, utan om aktivering, kanalisering, preferenser och samverkan (Pyysiäinen 2002). Samtidigt är de mycket mera invecklade än ”vi lär oss av omgivningen”-synen förutspår. Vissa anpassningar varierar enligt kön – t.ex. har pojkar en i genomsnitt senare och svagare utvecklad sinnesteori – medan andra inte uppvisar någon könsskillnad.

En anpassning verksam i både sociala och biologiska tankemodeller är den s.k. *folkliga essentialismen*. Barn verkar spontant tänka sig djurarter (men inte t.ex. möbler) enligt en logik som antar att levande varelser har en oföränderlig, inre essens (Atran 1998). Samma essentialistiska logik kan tillämpas på språklig, etnisk och könslig identitet (Gelman & Hirschfeld 1999). Ur en vetenskaplig, populationsgenetisk synvinkel finns det ingen gemensam, given och oföränderlig essens på det sätt som folklig logik antar. Tigrar har ingen evig, tigerlik essens, något som inte heller mammor har. Det finns enbart en för tillfället existerande population tigrar, eller mödrar, med vissa egenskaper. Det går att redogöra för dessa egenskapers medelvärden och säga att de beskriver dagens tigrars/mammors genomsnittliga beteende. Men populationernas gränser är inte entydiga och deras genetiska sammansättning och sociala villkor förändras hela tiden.

Den postmoderna feministiska forskningen har ifrågasatt uppdelningen mellan det yttre och det inre och mellan autencitet och yta. Dyliga dikotomier har förknippats med ett modernt tankesätt (Pulkkinen 1996). Ifall den folkliga essentialismen existerar som en medfödd anpassning gäller den här indelningen inte enbart moderniteten. Enligt en evolutionsteoretisk tolkning handlar det om en spontant uppkommande tankeform som lätt aktiveras i alla mänskliga samfund. Ironiskt nog är det emellanåt problematiskt att tala om ”människans natur”, just därför att det hör till den mänskliga naturen att tänka essentialistiskt och normativt om människors natur, och det därmed är

svårt att inhibera men lätt att aktivera och sprida ett sådant tankesätt. Ett exempel på detta är biologistuderandes svårigheter att anamma den nuvarande, anti-essentialistiska vetenskapliga synen på djurarter (Atran 2001, 7). Den folkliga essentialismen visar alltså hur evolutionsteorin kan bidra med att förklara ”hur vår förståelse är uppbyggd”, såsom Vuori (1995) ovan efterlyste.

KRITIK AV MENTALA ANPASSNINGAR

På 1970-talet upplevdes den tidiga sociobiologins påståenden om att människor också har arttypiska mönster för sitt beteende – för bl.a. aggression och kärlek, solidaritet och släktskap – som problematiska, eftersom de kringgick mångfalden av mänskliga kulturer och historisk variation (Segerstråle 2000). I och med den kognitiva vändningen – upptäckten av specialiserade, intellektuella anpassningar – verkar dagens evolutionsteori ha löst det här problemet. Teorierna om könsspecifika anpassningar har också utvecklats i riktning mot större pluralism och kontextualitet.

En vanlig invändning är att de som talar om mentala anpassningar ser ”allt” som anpassningar. Kritiken är i vissa fall befogad, och till exempel en sådan bästsäljande språkforskare och evolutionsteoretiker som Steven Pinker (2002) ger inte stort spelrum – ”bara” 50 procent – för icke-genetiska faktorer. Ändå finns det, som ovan nämnts, strikta kriterier för vilka dispositioner som kan anses vara anpassningar (funktionell uppkomst i förhistoriska tider, universalism, aktiveringsvillkor, inverkan av neurologiska skador osv.). För att hypotesen om anpassningarna ska förbli teoretiskt fruktbar måste vi också minnas vad allt som inte kan anses vara anpassningar. Att kunna läsa och skriva är t.ex. inte evolutionära anpassningar, medan att tala och räkna rudimentärt är det. Därför undervisas barn i läsning och skrivning men inte i (vardagligt) tal och därför har

betydligt fler barn (i synnerhet pojkar) läs- och skrivsvårigheter.

En annan återkommande invändning är att man inte kan avgöra ifall ett tankesätt snappats upp från omgivningen eller om det är medfött. I fråga om folklig essentialism skulle det innebära att barnen anammar föräldrarnas och andra barns sätt att tänka. Men här bör man beakta att kriterierna för anpassningar måste vara empiriskt påvisbara.⁵

En tredje invändning mot antagandet om medfödda anpassningar är att våra gemensamma tankemönster varken behöver vara medfödda eller inlärd, utan att de också kan uppstå genom att vissa omgivande faktorer är likadana för hela mänskligheten. Solen värmer allas kroppar och vi lär oss att saker faller till marken om vi släpper dem. Den här så kallade epigenetiska förklaringen (se t.ex. Griffiths 2002) verkar ändå inte särskilt trolig just i fallet folklig essentialism eller vad de moderliga anpassningar jag tar upp nedan beträffar.

VAD ÄR EN MAMMA? CHODOROW OCH HRDY

Som sagt gäller en del av påståendena om medfödda anpassningar könsspecifikt beteende. Evolutionsteorin har visat att begreppen 'ras' eller 'folk' saknar biologisk grund, men det samma gäller inte för könen. Evolutionsteorin utgår ifrån att *homo sapiens* i huvudsak har två kön och att dessa, som hos andra däggdjur,

utvecklats för att maximera artens reproduktiva framgång. Könsspecifika anpassningar förmedlas bl.a. genom generna på x- eller y-kromosomen, genom att vissa gener aktiveras av könsspecifika hormoner, eller genom att faderns och moderns gener aktiveras på olika sätt hos barnen (Campbell 2002, 35). Notera att detta inte medför en essentialistisk, dikotomisk eller heterosexistisk könssyn och att hankönet per definition är det andra könet. (Den rådande förklaringen till varför hannar överhuvudtaget finns är att den genetiska mixningen ökade avkommans bakterieskydd, Ridley 1993.) Evolutionsteorin väntar sig att finna könsskillnader just i fråga om förökning, föräldraskap och sexuell urval.⁶ Dessa skillnader gäller inte "bara" kroppsliga egenskaper utan också alla de sociala och psykologiska anpassningar som hänger samman med dem. Det förefaller osannolikt att kvinnors dolda ägglossning, ständigt synliga bröst, nio månader långa grossess och förmåga att amma uppkom skilt från de emotionella färdigheter och sociala praktiker hos kvinnor, män och barn som favoriserade och spridde dessa beteenden.

Evolutionsteorins syn på moderskap är så pass bred att jag föreslår en indelning i *direkta* och *indirekta* moderliga anpassningar. Till de direkta anpassningarna hör de som medverkar vid barnafödande och -vård, hos modern själv men också hos kvinnorna och släktingarna i hennes närmaste omgivning. De direkta följderna liknar således Chodorows modersfunktion, med den skillnaden att evolutionsteorin utgår

5. Susan Gelman har t.ex. gjort en serie studier i föräldra-barn interaktion, där hon antecknat och klassificerat allt vad föräldrarna säger åt sina barn som skulle underlätta en essentialistisk logik (och därmed stöda inlärningshypotesen). Hon fann en förvånansvärt liten andel, under två procent, föräldraprat som kunde antas främja ett essentialistiskt tankesätt hos barn. Dessa resultat stöder alltså hypotesen att fallenheten för att tänka essentialistiskt är medfödd. (Gelman & Hirschfeld 1999, 424–425.)

6. Förökning (reproduktion) handlar inte automatiskt om sexuell samlag (genetisk blandning). Det finns små organismer som byter gener utan att föröka sig. (Ridley 1993, 27–28.) Hos däggdjur är sex och fortplantning däremot länkade på olika vis. Kvinnor har t.ex. ofta större sexuell lust i mitten av sin menstruationscykel, dvs. då de i princip är som fruktbarast. (Hrdy 1999, 220–222.)

från ett bredare socialt nätverk än kärnfamiljen. Till de indirekta följderna av kvinnors moderskap hör allmänna dispositioner, liksom kvinnors större benägenhet att undvika skador mot sin egen kropp och hälsa, aggressionsmönster, väninne- och släktrationer och sexuella livsmönster. (Campbell 1999; Sarmaja 1996.) Dessa allmännare följder är allt som kan sägas vara biologiskt "kvinnolikt" (på finska *naistapaista*, Veijola & Jokinen 2000) för en viss population kvinnor under en viss period. Nedan koncentrerar jag mig på moderskapets direkta anpassningar, trots att gränsen till de indirekta inte är entydig.

Låt oss återvända till Nancy Chodorows syn på frågan om moderskapets reproduktion, och se hur evolutionsteoretiker besvarar samma fyra huvudfrågor om vad moderskapet är och hur det förmedlas.

1. Modersinstinkten – finns den?

Enligt Chodorow finns det ingen biologiskt baserad modersinstinkt, trots att det möjligen finns vissa känslor och beteenden som beror på graviditet, förlossning och amning: "Kvinnans modersfunktion förevisas genom av den sociala strukturen förorsakade psykologiska mekanismer. Den är inte en oförmedlad produkt av deras fysiologi." (Chodorow 1995, 266)

Evolutionsteorin hävdar motsatsen, att det finns flera medfödda anpassningar som direkt har med (potentiellt) moderskap att göra. Men precis som Chodorow säger handlar det inte om "oförmedlade" produkter av "fysiologin". Det handlar inte heller om instinkter i den betydelse som både familjekonservativa ideologer och deras feministiska kritiker ofta tänkt sig. Moderlig omvårdnad är en invecklad dans mel-

lan kultur, fysiska och psykiska anpassningar, moderns ålder, levnadshistoria och sociala situation samt avkommans antal och egenskaper. För att kunna hålla både sig själv och sin avkomma vid liv måste modern vara oerhört lyhörd för omgivningen.⁷ Någon statisk, enhetlig form av moderskap skulle aldrig klara sig i det naturliga urvalet:

[T]here is probably no mammal in which maternal commitment does not emerge piecemeal and chronically sensitive to external cues. Nurturing has to be teased out, reinforced, maintained. [...] Complex behaviours like nurturing, especially when tied to even more complex emotions like love, are never either genetically predetermined or environmentally produced. (Hrdy 1999, 174.)

Hrdy poängterar att moderskap inte formas av gener eller omgivning, utan av gener genom omgivning. Länkarna i modersinstinkten utveckling är också delvis utbytbara. Sålunda hör människan till de djurarter som kan älska adoptivbarn lika mycket som sin genetiska avkomma, med hjälp av samma modersinstinkter. Föräldraskapet till ett adopterat barn är i många avseenden precis lika "biologiskt" som det till ett genetiskt relaterat barn. (Hrdy 1999, 57.)

Den evolutionsteoretiska utgångspunkten utesluter inte den (kärn)familjedynamik som Nancy Chodorow analyserar. Barnets primärvårdare påverkar säkert de sätt på vilka hon/han närmar sig sitt eget föräldraskap. Men enligt evolutionsteorin räcker den psykologiska dynamiken mellan individuella mödrar och barn inte till för att förklara hur modersfunktionen uppstår och förmedlas.

7. Den vulgärsyn enligt vilken amningshormoner gör mamman dum i hjärnan stämmer däremot inte – sällan gäller det för en människa att vara mer snabbtänkt än då hon fött. En annan sak är att intresset delvis, men inte uteslutande, kanaliseras mot just barnet.

2. Varför blir de flesta kvinnor mammor?

Chodorow anser att modersfunktionen beror på att kvinnor hittills fostrat både pojkar och flickor. Det gör att flickor identifierar sig med modersfunktionen medan pojkar lär sig att män inte vårdar.

Kvinnan fyller modersfunktionen eftersom hon själv blivit omhändertagen av en kvinna. [...] Kvinnans modersfunktion har förmågan att reproducera sig själv. Reproduktionen innebär att det skapas kvinnor som har den speciella psykologiska förmåga och position som krävs för att fylla den primära föräldrafunktionen och män som inte har motsvarande egenskaper. (Chodorow 1995, 260, 266)

Evolutionsteorin utgår i stället från att allt levande strävar efter att reproducera sig. Detta är inte alltid detsamma som att få egna barn, utan reproduktiv framgång mäts i den totala mängd gener en organism lämnar efter sig, också genom syskonbarn. Grunden till biologiska könsskillnader ligger i den asymmetriska fördelningen mellan honor och hannar som föräldrar. Med föräldrainvestering (*parental investment*, Trivers 1972)⁸ avses de resurser och den energi en förälder lägger ned på en individuell avkomma som ökar avkommans chanser att överleva (och reproducera sig) på bekostnad av föräldrarnas möjlighet att investera i annan avkomma. Det kön som ägnar mera resurser åt avkomman är i regel – men inte definitionsmässigt – honan. Människan är dessutom en sällsynt kombination genom att vi både är sociala (lever i grupper) och i huvudsak monogama (lever i parförhållanden). Det centrala är att eftersom människohonan använder mera tid och krafter till sin avkomma är det hon som primärt haft ansvar för barnets öde efter befrukt-

ningen. Av detta följer den princip som Anne Campbell döpt till MMM eller *mothers matter most*. Ur barnets (och därmed evolutionens) synvinkel har moderns närvaro och vård varit av större betydelse än faderns. Studier av jägar- och samlarsamhällen, som antas påminna om människans förhistoriska förhållanden, visar att de barn vars mor hade dött själva avled dubbelt så ofta som de barn vars far hade dött (Campbell 2002, 53).

Mödrarnas större betydelse har i sin tur lett till att kvinnor utvecklat flera mentala anpassningar som hjälpt dem och barnet att hålla sig vid liv. Kvinnor blir alltså mödrar på de sätt som i tiden gett deras barn (och syskonbarn och barnbarn) bäst chanser att överleva och få egna barn. Till dessa sätt hör lusten att få barn och vårda dem, egenskaper som inte har utvecklats för att kvinnor är särskilt trevliga, eller särskilt förtryckta, utan genom ett blint, ”vettlöst” natururval – endast för att de råkade främja barnens överlevnad. (Campbell 2002, 35–63.) Män har också fysiska och mentala anpassningar för barnavård, men dessa är inte av samma styrka och kvalitet. Mäns relation till sina barn brukar t.ex. vara beroende av deras relation till barnets mor, medan kvinnors barnavård inte lika direkt påverkas av relationen till barnets far (ibid., 59).

3. Vad gör mammor?

Chodorow anser att modersfunktionen får modern att förneka sina egna intressen och barnen att förvänta sig att hon gör det.

Den tidiga upplevelsen av att bli vårdad av en kvinna skapar hos kvinnor och män en grundläggande struktur av förväntningar att modern inte ska ha några egna intressen utöver sina

8. Evolutionsteorins terminologi talar ofta om ’val’, ’intresse’, ’investering’ och ’strategier’. Ordvalet för lätt tankarna till ekonomisk teori och dess antaganden om rationellt handlande, nyttomaximerande individer. Det här är missvisande: evolutionsteorin diskuterar nyttomaximering, optimalitet och intressen endast ur ett genetiskt perspektiv.

barn utan helt och hållet syssla med sina små barns välbefinnande. Döttrar identifierar sig under uppväxten med de mödrar de har sådana förväntningar på. (Chodorow 1995, 263)

Chodorow ser alltså självupppoffringen som en central ingrediens i det kapitalistiska moderskapet. Feministiska evolutionsteoretiker betonar tvärtom den aktiva, väljande, planerande och delegerande komponenten i allt moderskap. Från det ögonblick hon blir gravid står kvinnan inför ett val: att hålla eller stöta bort fostret; att lyfta upp den nyfödda och lägga den till bröstet eller att överge barnet. Den unga kvinna som gör abort för att i stället tio år senare föda flera friska barn i en socialt säkrare situation handlar evolutionsmässigt sett fullkomligt rationellt.

Dessutom ser evolutionsteorin också barnet (t.o.m. äggcellen, spermien och embryot) som en aktiv agent, med vilket inte avses ett medvetet subjekt utan en organism som strävar efter att fullfölja sina genetiska intressen, vilka bara till bara 50 procent sammanfaller med moderns. Barnets överlevnad är nästan uteslutande beroende av om det blir accepterat och vårdat av modern, medan moderns genetiska framtid kan se ut på många olika sätt. Därför har också barnens utseende och psyke utformats med tanke på överlevnad. För den nyföddas del gäller det först och främst utseende. En knubbig, storögd, släthyad baby har i alla kulturer haft större chans att bli väl omhändertagen. Spädbarnets rädsla för främlingar, och i synnerhet för främmande män, är också troligen en anpassning, eftersom risken att bli ihjälslagen av främmande män är betydande bland både apor och människor. (Hrdy 1999, 408–418.) För lite äldre barn gäller det att på alla tänkbara sätt att fånga och hålla moderns och andra vårdares intresse, i synnerhet i rivalitet med andra syskon. Enligt evolutionsteorin kräver barn nog att mamman ”inte ska ha några andra intressen” utöver dem, men då agerar de utgående från en under årtusenden förvärvad bitter erfarenhet om att det till varje pris gäller

att fånga hennes uppmärksamhet och välvilja. ”There is no environmental hazard more omnipresent or immediate in its impact than a retrenchment in maternal care” (Hrdy 1999, 379). Den här strukturella ambivalensen i evolutionsteorins syn på moderskapet skiljer den från alla de teorier, som betonar symbiosen mellan mor och barn och som undervärderat både moderns och barnets egoistiska aktivitet.

I motsats till Chodorows modersfunktion anser evolutionsteorin inte heller att kvinnans medfödda modersinstinkter ”spiller ut” i allmän trevlighet och snällhet. Kvinnors universella förmåga till djupa väninnerelationer kan t.ex. inte direkt härledas ur moderskapet utan måste förklaras som en emotionell anpassning i egen rätt (Campbell 2002, 137–138).

4. Vad bör göras?

Enligt Chodorow är en förändring möjlig genom att andra kvinnor än modern och framför allt barnets far och andra män deltar i primärvården av barn. En evolutionsteoretisk människosyn ger i sig inga direkta politiska recept. Feministiska evolutionsteoretiker kan ha diametralt olika syn på vilka lösningar som främjar kvinnornas intressen. Susan Hurley (2002) anser att polygami kunde gagna kvinnor, eftersom de då kan fritt välja älskare och fäder åt sina barn men sedan sköta barnen i kvinnogemenskaper. Sarah Hrdy (1999) förespråkar tvärtom monogami, eftersom det garanterar den mest omfattande faderliga omvårdnaden, vilket hjälper både modern och barnet. Hon håller alltså med Chodorow om att manlig närvaro i barnens vardag är till nytta och glädje för alla parter.

Evolutionsteorin ger också argument till stöd för Chodorows kritik av det ”exklusiva” moderskapet, där den biologiska modern ensam sköter sina barn. Utgående från hur moderskapet utvecklades i förhistoriska samhällen kan vi säga att det naturliga för kvinnor har varit att vårda barnen med viss medverkan av barnets far och med kontinuerlig hjälp av släktingar och väninnor. Det betyder inte att andra lösningar måste vara fel, men det kan förklara

varför isolerat moderskap fortsättningsvis gör så många mödrar olyckliga. Men evolutionsteorin ifrågasätter Chodorows förändringsmodell. Också ifall en hel generation barn uppfostrades av enbart manliga vårdare (hur det nu sedan skulle gå till), förutspår evolutionsteorin att den följande generationens kvinnor skulle ha större lust att föda och vårda barn än den generationens män och inte tvärtom, vilket Chodorows analys påstår. Det här betyder inte att en förändring är omöjlig, men att tidsperspektivet och ansträngningen måste vara större än man trodde på 1970-talet.

MODERLIG AMBIVALENS

Som vi sett betonar evolutionsteorin att barnets och moderns intressen sammanfaller i hög grad, men inte helt och hållet. Barnet klarar sig inte om inte modern hålls vid liv; barnet drar också nytta av moderns makt och inflytande i deras egen grupp, eftersom detta ger bägge mera uppmärksamhet och resurser. Men modern har också ett intresse av att hålla sig själv frisk, stark och socialt omtyckt, delvis med tanke på möjliga framtida barn. Hon väljer mellan att vårda de(t) barn hon redan har och att öka sina chanser att kunna föda och vårda flera barn, inklusive t.ex. syskonbarn. Att modern skiljer sig och får barn med en ny man kan mycket väl förbättra moderns situation, men är i regel inte i det redan existerande barnets genetiska intressen, eftersom barnet delar ungefär hälften av sina gener med ett helsyskon och bara en fjärdedel med ett halvsyskon. (Sarmaja 2003.)

Denna moderliga ambivalens kan få intressanta och oväntade följder. Det är sällsynt att mödrar dödar sina barn. Men då det sker är det inte slumpmässiga mord: modern dödar oftare barn med sjukdomar och handikapp, barn som kräver ovanligt mycket omvårdnad eller det ena barnet i ett tvillingpar. Barnamord förekommer oftare då modern saknar materiellt eller socialt stöd eller då hon hittat en ny partner. (Campbell

1999, 238.) De mest skrämmande delarna av moderskap blir begripliga om vi beaktar de dispositioner som formats av mödrars genetiska intressen.

På samma sätt kan den ovan diskuterade praktiken med ammor förklaras med föräldrarnas reproduktiva intressen. De europeiska över- och medelklassmödrar som gav bort sina barn blev snabbare gravida, eftersom de inte ammade och inte heller kunde neka mannen samlag med hänvisning till amning. De fick flera barn, av vilka en större del än brukligt kunde tänkas överleva och i sin tur föröka sig. Amningspraktiken sammanföll också med hård patriarkal maktutövning inom familjen. Familjefadern och annan släkt utverkade bortsändningen av barnet, och flickor skickades oftare bort än pojkar. Bruket av ammor var säkert emotionellt påfrestande för modern också i de fall hon understödde beslutet. Många mödrar slogs hårt för att få amma sina barn, både för att de ville det och för att amning hindrade en ny graviditet. Får mödrarna själva bestämma, tenderar de att föredra kvalitet framom kvantitet, dvs. några barn med ett tillräckligt antal år emellan framom tiotals barn med ett års mellanrum. (Hrdy 1999, 361–364.)

Praktiken med ammor leder till en mängd moraliska och etiska frågor, inte minst i förhållande till ammans situation och hennes egna barn. Men den är i sig inte onaturlig. Tvärtom blir den begriplig först då vi beaktar reproduktiv framgång och det mänskliga moderskapets ambivalenta natur. Som Hrdy (1999, 363) skriver, "[u]nequal treatment of progeny is only a problem for those who equate biology with genetic determinism, who assume that irrespective of maternal age or condition, or of the viability or even sex of her progeny, all mothers are the same, an invariant phenotype MOTHER."

Det finns numera forskningsrön som tyder på att mödrars val uttrycker sig i mera invecklade och samhälleliga beteenden än man trott var möjligt. Vi vet att foster med grava missbildningar aborteras spontant, utan att modern

kanske ens märkt att hon var gravid. Bland apor förekommer spontana aborter också då den sociala situationen förändrats, som då en ny hanne jagat bort fostrets biologiska far. Skulle ungen födas, finns det en stor chans att den nya hannen skulle misshandla eller döda den. Aphonans kropp kan därför ha utvecklat en anpassning, enligt vilken den spontant aborterar fostret. (Hrdy 1999, 90, 329.)

Ett sista fascinerande exempel kommer från mukagodo-folket i Kenya. Mukagodo har en patriarkal ideologi och betonar maskulina värden. Ändå märkte antropologen Lee Cronk att föräldrarna de facto favoriserade flickorna, som fick mera fysisk uppmärksamhet och bättre sjukvård än pojkarna. Det här var inget som föräldrarna gjorde medvetet eller som de skulle ha medgett då Cronk samtalade med dem. Men mukagodofolkets beteende är evolutionsteoretiskt begripligt. Det var nämligen flickorna som vid den tidpunkten hade bättre chanser att gifta in sig i den rikare grannstammen, medan pojkarna tvärtom behövde nästan oöverkomligt dyra brudgåvor ifall de skulle få en hustru. (Cronk 1999, 7–8.)

Den moderliga ambivalensen framträder också då moderskärleken är stark. Mödrar drar ständigt gränser mellan barnets i praktiken oändliga krav och sig själva. Hrdy (1999, 43) påpekar syrligt att vi känner till ett enda fall av en regelbundet självuppoffrande mor, nämligen den australiensiska spindeln *Diaea ergandros* som bokstavligen blir ut- och uppsugen av sin avkomma. Den hominida mor som lyckas mobilisera andra att sköta sina barn har däremot möjligheten att vila sig och utveckla sig, skaffa mera mat åt sig själv och föda nya barn. Ambition, nyfikenhet och sexuell aktivitet är på inget sätt uteslutna ur moderskap – tvärtom bidrar de på ett avgörande sätt till reproduktiv framgång.

DEN VÅRDANDE KVINNANS ÅTERKOMST?

Enligt den evolutionsteoretiska syn jag här skisserat blir vissa människor mödrar genom ett intrikat samspel av fysiska (mjölkutsöndring, hormoner), emotionella (tillgivenhet, avsky) och mentala (medvetna och omedvetna preferenser och val) genetiska anpassningar, som mer eller mindre flexibelt tar i beaktande olika livssituationer och icke-genetiska faktorer. Moderskap är lika lite socialt eller kulturellt ”konstruerat” som det är genetiskt ”programmerat”. Den familjedynamiska tolkning Nancy Chodorow såg som modersfunktionens orsak och reproduktionsmekanism räcker inte heller till för att förklara den historiskt sega arbetsfördelningen mellan könen som föräldrar.

Modersinstinkten – honors medfödda böjelser att selektivt vårda sin avkomma – är enligt evolutionsteorin naturlig i den betydelsen att den i regel utvecklas om honan själv är frisk, har socialt stöd och tillräckligt med mat. Den består av djupa känslor men också av invecklade beteenden, som t.ex. favorisering av vissa barn. Moderskapets avgöranden kan vara medvetna och omedvetna, verbala och icke-verbala, frivilliga eller påtvingade. De kan påverkas av och sammanfalla med dominerande ideologier, men också gå stick i stäv med dem.

Moderskapet är ett av de socialt hållbaraste banden som finns, just för att moderns och barnens genetiska intressen sammanfaller i så ovanligt hög grad. Samtidigt finns det en inbyggd intressekonflikt mellan föräldrar och avkomma. Till moderskapets ingredienser hör därmed bortvalt eller förnekat moderskap, som uttrycker sig i allt från spontana aborter till val av dåliga ammor. Ingen kvinna väljer att föda alla barn hon kan få i vilka situationer som helst. Till moderskapet hör också – och allt oftare –

olika former av delegerat moderskap. Mycket av moderskapet går ut på att få andra att bidra till barnskötseln. Beroende på moderns livssituation och samhällsformen kan dessa andra vårdare vara barnets far, mormodern, andra släktingar, kommunal dagvård, avlönad hemhjälp osv. Barnavården kan skötas genom relativt jämlikt utbyte av tjänster eller i ojämlika och förtryckande relationer, där en kvinnas intressen främjas på bekostnad av en annan kvinnas personliga och reproduktiva intressen.

I en ofta citerad kommentar kritiserade kulturforskaren Anu Koivunen (1998) "den vårdande kvinnans" epistemologiska begränsningar. Enligt henne har den vårdande kvinnan definierats och beskrivits på ett sätt som leder till att "ansvarslösa och egoistiska, elaka och promiskuösa kvinnor – kvinnor som vägrar vara mödrar eller vårda – blir omöjliga att förstå annat än som [...] normens avigsidor". Koivunen har rätt i att ifall vård och omsorg ses som uteslutande empatiska och självupppoffrande praktiker finns det inget rum för makt, sex och själviskhet. Koivunens lösning är att distansera sig från både berättelsen om den vårdande kvinnan och den heterosexuella "familjeromans" som så lätt kommer i dess följe. Samma distansering skönjer jag i den introduktion i kvinnoforskning där moderskap diskuteras i ett enda bidrag – ett bidrag som går ut på att visa att modersinstinkten är en social konstruktion (Nicolson 1997). Som jag ser det löper vi i dessa fall en stor risk för att de intrikata och i mycket ännu outredda bindningarna mellan moderskap, sexualitet, kvinnokön och samhälle igen försvinner ur syne. Alldeles oberoende av om en viss människohona någonsin idkar sex eller föder barn har hon en brokig mängd inbyggda handlingsdispositioner som kanaliseras, utvecklas och kombineras på olika sätt. Av dessa har en del ursprungligen utvecklats just för att ha sex och/eller föda och vårda barn. I stället för att marginalisera eller förringa moderskapet hävdar evolutionsteorin att både likheterna och skillnaderna mellan könets praktiker ofta kan förklaras utgående från just mo-

derskap. Jag har här föreslagit en indelning mellan de anpassningar som direkt bidrar till mödrars val och barnavård och de "kvinnolika" anpassningar som indirekt följer av kvinnors moderskap.

I ett svar till Koivunens debattinlägg lyfte sociologen Jaana Vuori (1999) fram den paradoxala bristen på konkret kunskap om vårdande kvinnor och mödrar. Hon nämnde också den risk för idealisering som infinner sig närhelst man diskuterar moderskap, en idealisering som hon tillskrev "diskursens makt". Vuori betonade att feministisk forskning gjort mycket för att ifrågasätta bilden av den osjälviska och goda modern, bl.a. genom att dokumentera kvinnors aborterfarenheter och mödrars brottslighet. (Ibid., 54.) Den evolutionsteoretiska synen på moderskap tar avstamp i de här insikterna, men ger dem en stadigare teoretisk grund.

För det första lönar det sig att utforska de essentialistiska tankesätt som bidrar till moderskapets idealisering och likriktning. Men essentialism-kritiken borde inte leda till att vi förkastar alla substantiella definitioner av vad mammor och spädbarn av naturen har lätt för att göra. Forskningen behöver inte inskränka sig till hermeneutiska tolkningar. För det andra kan evolutionsteorin hjälpa oss att sätta kvinnors valsituationer, inklusive valen att inte föda och vårda, i centrum av vår förståelse av moderskapet. Att de flesta kvinnor trots denna inbyggda ambivalens blir "tillräckligt goda mödrar" (Jokinen 1996) har säkrats genom de kroppsliga och kognitiva knep som mödrar och barn under årtusenden utvecklat för att locka, lura och älska varandra. Bara genom att noggrant utforska och klargöra dem kan vi återinföra 'moderskap' i kvinnoforskningens lexikon.

*Anna Rotkirch är forskare vid Helsingfors forskarkollegium och docent i socialpolitik och kvinnoforskning vid Helsingfors universitet.
rotkirch@valt.helsinki.fi*

LITTERATUR

- ...Andermehr, Sonya; Lovell, Terry & Wolkowitz, Coral 2000: *A Glossary of Feminist Theory*. Arnold, London.
- ...Atran, Scott 1998: Folkbiology and the anthropology of science: Cognitive universals and cultural particulars. *Behavioral and Brain Sciences* 21: 547–609.
- ...Atran, Scott 2001: The case for modularity: Sin or salvation? *Evolution and Cognition* 7:1, 1–10.
- ...Badinter, Elisabeth 1981: *Mother Love: Myth and Reality*. Macmillan, New York.
- ...Brown, Donald E. 1991: *Human Universals*. McGraw-Hill, New York.
- ...Campbell, Anne 1999: 'Staying alive: Evolution, culture, and women's intrasexual aggression.' *Behavioral and Brain Sciences*, No.22, 203–252.
- ...Campbell, Anne 2002: *A mind of her Own. The Evolutionary Psychology of Women*. Oxford University Press, Oxford.
- ...Chodorow, Nancy 1978: *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. California, University of California Press. På svenska som Chodorow, Nancy 1995: *Femininum – Maskulinum. Modersfunktion och könssociologi*. Natur och Kultur, Stockholm.
- ...Cosmides, Leda & Tooby, John 1997: Evolutionary Psychology – a Primer, <http://www.psych.ucsb.edu/research/cep/primer.html>.
- ...Cronk, Lee 1999: *That Complex Whole. Culture and the Evolution of Human Behaviour*. Westview Press, Colorado.
- ...Darwin, Charles 1871: *The Descent of Man: Selection in Relation to Sex*. John Murray, London.
- ...Geary, David C. 1998: *Male, Female. The Evolution of Human Sex Differences*. American Psychological Association, Washington.
- ...Gelman, Susan A. & Hirschfeld, Lawrence A. 1999: How biological is essentialism? I Medin, Douglas L. & Atran, Scott (red.): *Folkbiology*. Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts.
- ...Glenn, Evelyn G. 1994: Social construction of mothering – a thematic overview. I Glenn, E.; Chang, Grace & Forsey, Linda R. (red): *Mothering. Ideology, Experience and Agency*. London, Routledge, 403–446.
- ...Gowaty, P. A. 1997. (ed.): *Feminism and Evolutionary Biology*. Chapman Hall, New York.
- ...Griffiths, Paul E. 2002: What is innateness? *The Monist* 85:1, 70–85.
- ...Heinämaa, Sara 1996: *Ele, tyyl, sukupuoli*. Gaudeamus, Helsinki.
- ...Holm, Ulla M. 1995: Är moderskap djuriskt? *Kvinnvetenskaplig tidskrift* No.1, 3–16.
- ...Hrdy, Sarah Blaffer 1981: *The woman that never evolved*. Harvard University Press, Cambridge.
- ...Hrdy, Sarah Blaffer 1999: *Mother Nature. Natural Selection and the Female of the Species*. Chatto & Windus, London.
- ...Hurley, Susan L. 2002: "Feminism and evolutionary psychology: Can they be reconciled?" <http://www.warwick.ac.uk/staff/S.L.Hurley/papers/fep.pdf>
- ...Jokinen, Eeva 1996: *Väsynyt äiti. Äitiyden omielämäkerrallisia esityksiä*. Gaudeamus, Helsinki.
- ...Kitzinger, Sheila 1978: *Women as Mothers*. Fontana Books, Glasgow.
- ...Koivunen, Anu 1998: Hoivaava nainen. Oppihistoriallinen tarina. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 11:4, 73–82.
- ...Larsen, Wenche 2000: Frihet, likhet og...? Det annet kjønn, take two. En samtale med Toril Moi i anledning av Bente Christiansens oversettelse av Simone de Beauvoir Det annet kjønn, Pax 2000. *Kvinnforskning* Nr. 2, 80–94.
- ...Lorber, Judith; Coser, Rose L.; Rossi, Alice S. & Chodorow, Nancy 1981: On 'The Reproduction of Mothering': A methodological debate. *Signs* 6:3, 482–514.
- ...Mahalingam, Ramaswami & Rodriguez, Joel 2003: Essentialism, power and cultural psychology of gender. *Journal of Cognition and Culture* 3:2, 157–174.
- ...Miller, Geoffrey 2001: *The Mating Mind. How Sexual Choice Shaped the Evolution of Human Nature*. Vintage, London.
- ...Moi, Toril 1999: *What is a Woman? – And Other Essays*. Oxford University Press, Oxford.
- ...Nicolson, Paula 1997: Motherhood and women's lives. I Robinson, U. & D. Richardson, D. (red): *Introducing Women's Studies. Feminist Theory and Practice*. 375–399. Macmillan, London.
- ...Pinker, Steven 2002: *The Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature*. Allen Lane, London.
- ...Pulkinen, Tuija 1996: *The Postmodern and Political Agency*. Institutionen för praktisk filosofi, Helsingfors universitet.
- ...Pyysiäinen, Ilkka 2002: Ontology of culture and the study of human behavior. *Journal of Cognition and Culture* Vol.2 No 3: 167–182.
- ...Radcliffe Richards, Janet 2000: *Human Nature After Darwin. A Philosophical Introduction*. Routledge, London.
- ...Ridley, Matt 1993: *The Red Queen. Sex and the Evolution of Human Nature*. Viking, New York.
- ...Rogers, Lesley 1999: *Sexing the Brain*. Phoenix, London.
- ...Roos, J.P. & Rotkirch, Anna 2003a: Habituksen paluu? Evoluutioteoria ja sosiologian ihmisenäkemys, osa I. *Tieteessä tapahtuu* 1/03, 33–41.
- ...Roos, J.P. & Rotkirch, Anna 2003b: Habituksen paluu? Evoluutioteoria ja sosiologian ihmisenäkemys, osa II. *Tieteessä tapahtuu* 2/03, 33–37.
- ...Sarmaja, Heikki 1996: Turpaanvetoja. I Tommi Hoikkala (toim.): *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. 10–57. Gaudeamus, Helsinki.

- ...Sarmaja, Heikki 2003: Ihmislajin perheenmuodostuksen evoluutiopsykologinen perusta. *Yhteiskuntapolitiikka* 3/03, 223–243.
- ...Segerstråle, Ullica 2000: *Defenders of the truth. The Battle for Science in the Sociobiology Debate and Beyond*. Oxford University Press, Oxford.
- ...Silius, Harriet 1996: Yllebyxor och ultraljud. I Silius, Harriet & Wrede, Sirpa (red.): *Moderskap och reproduktion. Möjligheter och marginaler*. 1–28. Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi, Åbo.
- ...Smuts, Barbara 1995: The evolutionary origins of patriarchy. *Human Nature* No.6, 1–32.
- ...Tooby, John & Cosmides, Leda 1992: The Psychological Foundations of Culture. I Barkow, Jerome; Cosmides, Leda & Tooby, John (red.): *The Adapted Mind. Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*, 19–136. Oxford University Press, New York & Oxford.
- ...Veijola, Soile & Jokinen, Eeva 2000: *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. WSOY, Helsinki.
- ...Vuori, Jaana 1995: Äitiyden ja sukupuolen vaihtuvat kuviot. Nancy Chodorowin teoria feministisen kritiikin kaleidoskoopissa. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 8:1, 25–37.
- ...Vuori, Jaana 1999: Yhteiskunnallisen äitiyden metafora. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 12:2, 52–57.
- ...Zuk, Marlene 2002: *Sexual Selections. What We Can and Can't Learn About Sex from Animals*. University of California Press, Berkeley & London.

NATURALLY? MOTHERHOOD, ESSENTIALISM AND EVOLUTIONARY THEORY

The article argues that feminist research on motherhood should incorporate the findings of evolutionary theory. In feminist thought biology is often equated with essentialism, and 'natural' is understood as something instinctual, automatic, and trivial. However, the theory of mental adaptations claims that specialised and flexible mental dispositions are also part of the evolved human nature. Evolutionary research can thus both explain and challenge essentialist thinking about nature or motherhood.

The article compares Nancy Chodorow's 'The Reproduction of Mothering' with works

by Sarah B. Hrdy and Anne Campbell on motherhood and the evolutionary psychology of women. Contrary to Chodorow, Hrdy and Campbell argue that the genetic components of maternity go beyond pregnancy and breastfeeding, although they develop only in interaction with the mother's social situation. Maternal ambivalence and women's choices regarding their offspring are at the core of evolutionary theory, unlike the passive and docile view of mothers found in Chodorow's work.